

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 821.161.2-311.6Кралюк
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.2/23>

Мізінкіна О. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ЖАНР РЕТРОРОМАНУ У ТВОРЧОСТІ ПЕТРА КРАЛЮКА

У статті проаналізовано різновиди ретророманів у творчості П. Кралюка. Наголошено, що його творчість не вписується в жодні типології сучасної романістики, історичної зокрема. Той факт, що твори автора уналежнено до формату «ретророман», є більшою мірою видавничою ініціативою. Зазвичай ретроромани як твори масової літератури (А. Кокотюха, І. Лобусова, Г. Горицька) не мають нічого спільного з ретророманами П. Кралюка – професійного історика, культуролога, освітянина. Доробок цього автора характеризується увагою до фактів, документальних джерел, фахових оцінок, сам митець позиціонує власну творчість як науково-популярну, якій властиві «пунктирний монументалізм», «послаблений академізм» з «орієнтацією на широке коло читачів».

У процесі аналізу запропоновано чотири різновиди ретророманів П. Кралюка: ретродетективи (історико-інтелектуальні детективи), ретропортрети (романізовані біографії, белетризовані біографії, творчі біографії), романи-ретроподії і романи-ретродослідження та окреслено провідні ознаки цих видів творів. Художнє та історіографічне начала у всіх творах П. Кралюка, якщо говорити про них як про сукупність, є непочленованими незалежно від виду твору. Усі романи демонструють синтез естетичного і документального начал. Проте у статті спеціально наголошено, що митець не прагне свої романи перетворювати на лекції з історії: академічний спосіб мислення тут поступається місцем художній уяві, і наслідком цього стає унікальна творчість, цікава й інтелектуалам, і любителям тривіального письма. При цьому автор не боїться розставляти власні акценти щодо певних подій, відомих постатей. Його погляд часто відмінний від стереотипів, вага авторитетів для нього не принципова. У статті зроблено висновок про те, що назва «ретророман» є об'єднаною дефініцією доробку П. Кралюка в цілому, і це більшою мірою видавничий термін, а не літературознавчий (якщо аналізувати поетику творів письменника). Зроблено припущення, що видавничу рубрикація «ретророман» щодо його книг робить їх швидше впізнаваними для певної частини сьогочасного читача, який прагне розібратися у складних перипетіях української історії за допомогою белетристики.

Ключові слова: ретророман, П. Кралюк, жанр, історична романістика, детектив, біографія, подія, дослідження.

Постановка проблеми. Історична романістика завжди посідала вагоме місце в розвитку української літератури. Завдяки творчості Пантелеймона Куліша, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Старицького, а згодом і Павла Загребельного, Романа Іванчука, Раїси Іванченко, Володимира Малика, Дмитра Міщенка, Семена Скляренка, Романа Федоріва, Валентина Чемериса та ін. український читач, колись позбавлений повноцінного права вивчати вітчизняну історію, мав можливість осмислити події та факти минулого з позицій сьогодення в художній спосіб. Чимало українських історичних романів було перекладено різними

мовами світу, і це була хороша нагода розповісти світові про Україну, про суперечливі історичні питання з українського погляду.

Сучасний читач, зацікавлений історичною романістикою, уже перебуває в інших освітніх умовах. Він, обізнаний із подіями нашої минувшини з академічного погляду, має можливість співвіднести інформацію про колишні епохи із тим, як саме вона інтерпретується у творах багатьох авторів – представників масової літератури (А. Кокотюха), елітарної літератури (Ю. Винничук), «мідл-літератури» (Л. Кононович). Проте найчастіше чітко спозиціонувати певний історичний роман

сучасності в ієрархії художності, інтелектуалізму і втілення історичної правдивості не видається можливим: Юрій Винничук, Ганна Гороженко, Андрій Кокотюха, Іван Корсак, Тимур і Олена Литовченки, Василь Шкляр, Ярослав Яріш та ін., які активно вдаються до інтерпретації подій минулого, є авторами вкрай різних творів з погляду проектування читача на історичне пізнання, поновлення зв'язку поколінь на підставі властивої літературі художньо-образної форми та досягнення достовірного минулого і усвідомлення місця того чи того історичного діяча в контексті сьогодення.

Аналіз останніх досліджень. Якщо у XX столітті в академічному літературознавстві йшлося винятково про історичний роман як різновид художнього твору, то в XXI столітті критики (А. Вегеш, О. Зелік, О. Колесник, С. Філоненко, О. Харлан та ін.) активно почали досліджувати і ретророман як різновид твору про минуле. «Сьогодні одне із провідних місць у творчості багатьох авторів посідає так званий «історичний детектив» – жанр, що дозволяє відкрити читачеві невідомі до цього часу факти і теорії та назавжди причарувати його історичними таємницями» [12, с. 164], – пише Ольга Харлан. Дослідники більшою мірою зосередилися на ретродетективі як різновиді ретророману. Підстави для такої постановки питання створили самі видавництва (наприклад «Фоліо», який започаткував окрему книжкову серію «Ретророман»).

Як відомо, «історичний роман вирізняється з-поміж інших художніх творів тим, що в його основі обов'язково має бути історичний факт чи система фактів, історична особистість, історична подія» [10, с. 13]. Тому історична романістика була надважлива для українського читача і для української культури у XIX–XX століттях, традиційно вважалася «високим» жанром, адже, за словами метра цієї форми Романа Іваничука, до неї зверталися, «щоб пізнати свій родовий корінь, а також високу роль свого народу в світовому історичному процесі, врешті, щоб утвердити свою гідність» [2, с. 401]. Разом з тим «кожен автор історичного роману по-своєму втілює власну концепцію бачення тієї чи тієї постаті, події, епохи. Це виявляється у творенні композиції роману і відповідному стилі письма» [10, с. 15].

Синтез історичного, фактичного, достовірного з інтригою, вимислом, обов'язковим розслідуванням таємниць минулого в літературі провокував бурхливий розвиток нового різновиду роману, який визначають то історичним детективом, то ретродетективом. Олена Колесник вважає, що

«історичний детектив передбачає обережне вписування вигаданих героїв і подій у науково точно (наскільки дозволяє сучасний рівень знань) і документально чітко прописане тло. Ретродетектив бере лише антураж певної епохи, причому може його трансформувати аж до перетворення на жанрову фантастику. Відмінності визначаються головною метою автора. Якщо метою є художнє дослідження перебігу історичних подій – перед нами власне історичний детектив. Ретродетектив робить акцент або на чіткій детективній інтризі, або ж на чомусь іншому, скажімо, на ескапістському зануренні в неспішний – у чомусь моторошний, у чомусь затишний – світ минулого [3, с. 42]. За визначенням Ольги Харлан «історичний детектив – це твір, присвячений минулим подіям, у якому достовірно і в деталях відтворюється зображувана епоха, незалежно від того, чи є там історичні персонажі чи немає» [12, с. 164]. На сьогодні чіткого розмежування історичного детективу, ретродетективу чи ретророману в літературознавстві не вироблено, натомість саме остання дефініція на обкладинках книг мотивує сучасного реципієнта до читання таких творів.

Постановка завдання. Мета цієї статті – окреслити специфіку ретророману у творчості вітчизняного письменника XXI ст. Петра Кралоюка.

Виклад основного матеріалу. Поглинутий масовою літературою, сьогоднішній читач сприймає давноминуле, невідоме по-новому. Він уже не так прагне віднайти коріння свого існування, скільки доторкнутися до минулого у доступній для себе формі: динамічно, зрозуміло, легко (ніби граючись, за принципами постмодернізму), без обтяження історичними концепціями. Саме з цією метою і пишуться ретроромани: твори, які у переважній більшості відтворюють колишні епохи, проте не ставлять за мету показувати минуле за суворими канонами історизму. Іншими словами, у ретророманах автор не прагне відтворити дійсність за законами історичної правди, достовірно. Його мета – занурити читача в певну епоху через описи, деталі, топоніми, захоплюючий сюжет, непередбачувані колізії, розгадування таємниць чи злочину, апробуючи нові прийоми творення художнього світу. Читач має відчувати себе присутнім у попередніх реаліях, однак оцінювати їх може лише з позицій сучасного буття. «Основним творчим методом “ретро-опусів” є певне “переміщення” в часі й просторі шляхом акцентуації та зіставлення культурних ознак різних епох» [13, с. 82], – вважає Рімма Шаповалова, і має

рацію: ретроромани, у яких відтворюється певна атмосфера, передусім сприяють приверненню уваги до культурного складника сучасного буття крізь призму минулого. Читання таких творів про колишні часи відкриває простір для сучасного читача з погляду оцінки подій старовини, оскільки він отримує можливості для усвідомлення витоків певних подій сьогодення, ненав'язливого впливу на формування гуманітарного простору нашого буття. На відміну від традиційних історичних романів, у цих творах більшою мірою має місце вимисел, аніж домисел; принцип достовірності фактів дотримується винятково з огляду на сприймання подій минувшини з практики сьогодення; дидактична настанова твору дещо знижена. Справжні історичні діячі як персонажі можуть бути у такому творі, а можуть бути лише тлом, орнаменталізацією оповіді з метою надати «достовірності» відтвореної епохи. В результаті художній складник самого письма не обов'язково сягає найвищих висот літературної творчості: митці дотримуються принципу фрагментарності, доступності, стильової однорідності, проте робота «на видавництво» не передбачає тривалого шліфування стилю та відшукування оригінальної образності. Такі романи варто уналежнити передусім до масової літератури (популярної белетристики) чи до мідл-літератури, котра містить ознаки інноваційного та конвенційного мистецтва слова. Звісно, окремі твори («чистих» жанрів не існує) можуть випадати з цієї ієрархії, однак загальні тенденції такі. Саме тому ретроромани краще сприймаються читачем у форматі серії: стильові інкрустації автора, щедро використані ним у перших творах заявленої колекції, потім уже «працюють» на імідж самого письменника, читач звикає до його манери художньої інтерпретації подій, купує книжки, що, звісно, вигідно видавництву. У цьому сенсі уявити велику прозу Романа Іванчука, Павла Загребельного, Раїси Іванченко, Юрія Мушкетика та інших письменників ХХ ст. як серії якось не випадає: в історичній романістиці мають місце цикли, диптихи, триптихи, проте аж ніяк не серії. Натомість за сучасними авторами, котрі відтворюють події минулого, уже закріплені певні характеристики як літераторів, котрі описують лише певну епоху чи певне місто за часів ХІХ–ХХ століть. Так, Галина Горицька переважно описує повоєнний Київ, Ірина Лобусова – пореволюційну Одесу, Ірина Потаніна – довоєнний Харків, Андрій Кокотюха – передвоєнний Львів, Валерій і Наталі Лапікур мають детективний серіал «Інспектор і кава #1» (київський детектив у стилі «ретро», 2004–2006 рр.).

При цьому в цих творах не йдеться про відтворення якихось знакових історичних подій у художній спосіб: епоха, навіть із зазначенням деяких деталей, стає тлом розгортання подій твору, котрі або вигадуються, або відтворюються вкрай довільно відповідно до авторського задуму. Констатуємо, що єднає історичний роман і ретророман обов'язковість часової дистанції між письменником і змістом зображуваного у творі.

У цьому сенсі жанр ретророману у творчості Петра Кралюка, відомого історика, політолога, культуролога, публіциста сучасності, посідає особливе місце. П. Кралюк, історик за фахом, не може дозволити довільної інтерпретації подій, котрі дійсно мали місце, навіть у художній творчості, адже добре знається на їх специфіці. Його твори, уналежнені видавництвом «Фоліо» як ретроромани, насправді перенасичені різними інтертекстами, документами, свідченнями, відгуками очевидців із доступних джерел. Тетяна Шевченко, аналізуючи творчість П. Кралюка як мегатекст, зазначає, що спадщина митця «передусім цікавить читачів і дослідників з погляду загальногуманітарного контексту, приваблює полідискурсивністю, поліморфністю, полістилізмом тощо, адже автор – науковець, який вдається також і до художньої, і до публіцистичної творчості. Художнє та історіографічне начала творчості Петра Кралюка, якщо говорити про неї в сукупності, є непочленованим. У кожному з власних творів автор у своєрідний спосіб змагається сам із собою як письменником, так і філософом, істориком, документалістом, освітянином» [14, с. 463].

Там, де автор позбавлений можливості унаочнити описані події чи постаті документами і фактами з достовірних джерел, він підключає авторську фантазію, про що сам зізнається переважно у передмовах. З іншого боку, митець не прагне свої романи перетворювати на лекції з історії: академічний спосіб мислення тут поступається місцем художній уяві, і наслідком цього стає унікальна творчість, цікава й інтелектуалам, і любителям тривіального письма. При цьому автор не боїться розставляти власні акценти щодо певних подій, відомих постатей. Його погляд часто відмінний щодо стереотипів, вага авторитетів для нього не принципова. Тож сказати, що романістика П. Кралюка належить до масової літератури, буде неправильним: це творчість, у якій мають місце риси як масового, так і елітарного письма, що загалом є сталою ознакою української літератури сучасності за постмодерних реалій. Окремі твори претендують на статус класичних істо-

ричних романів: «Сильні та одинокі», «Шестиднев, або Корона дому Острозьких», «Справжній Мазепа» тощо. Проте «пунктирний монументалізм», «послаблений академізм», «орієнтація на широке коло читачів», «реконструкція свідчень», «науково-популярний характер» – усе це вказує на те, що твори адресовані вкрай широкому колу читачів. Сам автор постійно наголошує, що зацікавлений у тому, щоб його твори читали не лише професійні історики, а й пересічні читачі. Роман-реконструкція, історико-інтелектуальний детектив, романізована біографія, белетризована біографія – так жанрово окреслює сам автор власні твори. Проте головне для митця – бути оригінальним, щоразу новим, тож у всіх творах, навіть про тотожні епохи, час відтворюється щоразу по-особливому, креативно і з апеляцією до сучасних проблем сьогодення. Ось як про цю властивість творчості П. Кралюка висловився Михайло Слабошпицький: «Він [Кралюк] щоразу пише твір дуже несподіваний, сказати б просто ризиковано-експериментальний. Він мовби запозвався в кожній новій книжці бути зовсім не подібним на автора попередньої. Одне слово, Кралюковий відходить від Кралюка-вчорашнього на якусь принципово далеку дистанцію» [11, с. 430]. Дослідник звертає увагу, що творчість П. Кралюка слабо вписується в школи, течії, генерації, традиції. Це автор, котрий приваблює сучасного читача інтелектуалізмом, не «схилянням» перед авторитетами, незаангажованістю власної позиції навіть щодо суперечливих постатей в українській історії.

Між тим, ретророманний доробок П. Кралюка може бути осмислений як системне явище, у якому є своя атрибутивність та ієрархія. На нашу думку, з-поміж ретророманів (генологічне визначення тут умовне, до них може бути зарахована й повість, і нарис, і твори поліморфного типу) сучасного письменника наочно виділяються чотири групи творів: *ретродетективи* (історико-інтелектуальні детективи), *ретропортрети* (романізовані біографії, белетризовані біографії, творчі біографії), *романи-ретроподії* та *романи-ретродослідження*.

Твори першої групи відтворюють епоху з максимальною достовірністю, проте саме детективна, а не історична лінія у такому творі стає визначальною. На нашу думку, певні традиції такого типу творів заклав У. Еко в романі «Ім'я троянди». У «Діоптра, або Дзеркало, в якому бачимо не лише себе, а й інших, подорожуючи в часі й просторі» (2007), «Смерть у Берестові» (2024, у співавторстві з О. Красовицьким) П. Кралюк більшою мірою зосереджується на послідовності дій того,

хто розслідує таємницю чи бере участь в авантюрі та прагне віднайти істину, і меншою мірою описує епоху, у яку діють герої. Атмосфера загадок і таємниць реконструюється на підставі змодельованих ситуацій, вписаних у конкретну історичну епоху, проте сама епоха окреслюється схематично: митець дивиться на контекст з панорамної позиції, як на частину системи, тож окремі деталі та засоби їх художнього втілення його як письменника цікавлять меншою мірою. Зокрема «Смерть у Берестові» має підзаголовок «Детектив з часів Київської Русі», що одразу орієнтує читача на особливості сюжету роману. Упродовж двадцяти дев'яти розділів розгортаються ситуації, в яких головний герой Симеон стає свідком карколомних історичних подій, він намагається зрозуміти і пояснити причини, які стали їх каталізатором: «Чому Марія наказала Пантелеймонові отруїти Володимира? Що так було – у цьому Симеон не сумнівався. Аби помститися Володимирі за свого першого чоловіка Ярополка? Схоже, ні... Марія хотіла розчистити дорогу до великокнязівського столу своєму сину» [5, с. 338].

Однак, варто зауважити, що попри посилену увагу до розслідувальних дій у творах і менш послаблену фіксацію епохи, детективи П. Кралюка все одно не належать до легкого читива. Інтелектуалізм автора суттєво виділяється на тлі такої ж белетристики А. Кокотюхи, В. і Н. Лапікур, І. Роздобудько чи В. Івченка.

Романи-портрети – ще одна вагома частина доробку П. Кралюка-прозаїка. Митець, історик за фахом, протягом усієї своєї діяльності цікавиться посталями, роль яких у нашій історії була визначальною, особливою, знаковою. Василь Костянтин Острозький, Данило Острозький, Іван Мазепа, Степан Бандера, Тарас Шевченко, Григорій Сковорода, Мелетій Смотрицький – ось далеко не повний перелік персоналій, котрі постають в полі зору П. Кралюка. «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» (2010), «Сильні та одинокі» (2011), «Іван Котляревський: між імперією та Україною» (2021), – це книги особливого стилю, у них напрочуд виразне нарисове начало. У текстах активно застосовуються і художні, і документальні, і есеїстичні практики портретування. Персонажі творів – це реальні історичні діячі, тож автор прагне максимально достовірно відтворити їх зовнішність і поведінку, спираючись на доступні документальні джерела, однак, звісно, залишає і собі як літератору простір для вигадки. Автор зупиняється на фізичних якостях персонажів (особливо зовнішності), їх психоемоційних станах,

інтелекті, моральних якостях, соціально вагомих рисах. Іншими словами, П. Кралюк як митець персоніфікував історичний процес у конкретному суб'єкті, індивідуалізував героя, у певний спосіб через нього утвердив власні цінності як українського історика, окреслив ідеї, настрої, візії, а не міфологізував діяча минулого, як це часто має місце в прозі про минуле. Так, у творчій біографії «Іван Котляревський: між імперією і Україною» читаємо: «Загалом у “Москалеві-чарівнику” і в “Наталці Полтавці” Котляревський кидає виклик Російській імперії. Можливо, це робилося несвідомо чи не зовсім свідомо. Але в перспективі така річ дала результат. Принаймні Котляревський зі своїми творами став на сторожі української ідентичності, обороняючи її від імперських зазіхань» [4, с. 240].

Романи-портрети щедро доповнені авторськими примітками, у яких автор уже не змагається з собою-істориком і собою-митцем. У коментарях, які часто супроводжують його художні твори, він надає кваліфіковані пояснення малозрозумілих тем і понять, розставляє чіткі власні акценти щодо подій і постатей винятково як історик. Так, у примітках до роману «Сильні та одинокі» про феномен Степани Бандери зазначається: «Степан Бандера і далі залишається в Україні суперечливою, неоднозначно трактованою фігурою. Хоча якщо розібратися, то це цілком цілісна, для українців – однозначно позитивна історична постать. І те, що він залишається для більшості з нас суперечливим, неприйнятним, – передусім проблема самих українців, зокрема, пов'язана з нерозумінням ними вартісних моментів своєї історії» [7, с. 228].

Романи-ретроподії П. Кралюка присвячені важливим для нашої історії подіям. Тут уже митця цікавлять не так постаті, скільки конкретні епізоди минулого. У відтворенні подій колишніх епох автор дотримується таких основних правил як глибинний перегук із сучасністю, аналітично-концептуальний підхід, віднайдення нової, часто художньо сконденсованої форми втілення історичного матеріалу, нерідкісна полемічна спрямованість тощо. «Данило Острозький: образ, гаптований бісером» (2016), його перевидання «Коли впало королівство Руське. Князь Данило Острозький» (2022), «Королівський гамбіт» (2024, у співавторстві з О. Красовицьким) з уточненням «роман про стійкість Енергодара» засвідчують феномен багатомірності історичної правди, що проявляється у багатоголосі персонажів, нанизванні презентованих подій, множинності поглядів на історичний матеріал, що уже став хрестоматій-

ним. Так, у першій книзі автор зосереджується на знакових для України-Русі і Данила Острозького подіях (про вбивство князів Володимира і Лева; про те, як бояри володимирські на престол князя Болеслава Тройденовича із Мазовії закликали; про загибель князя Романа під Завихвостом; про князювання Юрія у Володимирі; про заснування Львова; про воювання литвинів із князем Романом; як князь Данило замок будував і под.). П. Кралюка-романіста цікавить зв'язок між подіями, їх причинно-послідовна залежність, що відображено у численних розділах твору. Ось деякі з них: «Оповідь із Літописця про те, як бояри володимирські на престол князя Болеслава Тройденовича із Мазовії закликали», «Літописець розповідає про княжіння Юрія у граді Володимирі», «Розповідь Літописця про вбивство князя Юрія», «Короткі слова Літописця про завоювання Казимиром Львова», «Розповідь “Хроніки руської” про завоювання й пограбування королем Казимиром Львова» [6] та под.

Роман-дослідження, мабуть, найбільш упізнаваний Кралюковий тип творів, адже в ньому митець якнайвиразніше використовує свої фахові вміння і навички. Так, дослідницькі практики притаманні всім історичним творам П. Кралюка без винятку, однак у книгах, які уналежнюємо до цієї групи, інтелектуальний та пошуковий чинники/складові їх художніх світів стають домінуючими. І застосовуються вони як розслідування чи то до історичної постаті, чи вірогідної події минулого.

У таких творах-дослідженнях йдеться не так про події чи то конкретної постаті, скільки про широкий контекст української історії з екстраполяцією на проблеми сьогодення крізь призму питання ролі особистості в історії, з кореляцією сучасних оцінок діяча. Тут можна вказати велику прозу письменника «Княжими шляхами Волині. Віднайдення раю» (2010), «Справжній Мазепа» (2017, перша назва «Римейк», 2009). До таких книг можна долучити й повість «Блага вість од княгині Жеславської» (2011) з красномовним авторським уточненням «Історія Пересопницького Євангелія». І. Белаш, аналізуючи твір «Віднайдення раю» про Володимира Васильковича, зазначає таке: «П. Кралюк – один з тих небагатьох сучасних письменників, які пишуть у жанрі історичного детектива, що є доволі рідкісним явищем в українській літературі. Звичайно, написання творів такого стибу є складнішим, оскільки письменник повинен володіти не лише творчою уявою, а й глибокими знаннями, орієнтуватися в першоджерелах, сукупності хронологічного матеріалу» [1].

У романі «Справжній Мазепа» П. Кралюк вдається до оригінального поетичного прийому, бо основний розвиток подій відбувається переважно на території психічної лікарні, яка знаходиться у «Богом забутій місцині» (маленька модель країни). Головні герої – душевнохворі та їх лікарі – порушують чимало важливих проблем: збереження архітектурних пам'яток, сімейні цінності, ролі професії в житті людини, національної ідентичності, розуміння ідеалу жіночої краси, значення державотворчих процесів для суспільства, проблеми морально-етичного характеру, філософські та ін. Психічнохворий Професор в своєму есе пише, що «*дехто простежує паралелі між «Гайдамаками» й «Тарасом Бульбою» в плані синовбивства. І тут, і там батьки умертвляють дітей з патріотичних мотивів. Не виключено, що Шевченко міг децю запозичити в Гоголя. Бо у своєму вірші, присвяченому цьому (мало)російському класику, робить акцент на синовбивчому концепті»* [8, с. 84]. Так актуалізується проблема художньої творчості, аллюзій, ремінісценцій, інтертекстуальності в літературі загалом. Або, до прикладу, ще один персонаж неодноразово замислюється над проблемами можливостей митця, особистості в історії: «– *Бачите, – пояснює Едічка, – Гоголь хотів написати роман «Гетьман». А написав «Мертві душі», та й ті незавершені. Враз замислюється і каже: – Можливо, гетьмани й були отими «мертвими душами?»*» [8, с. 98]. У такий спосіб персонажі (а разом з ними і читачі) творів-досліджень намагаються проаналізувати чималий спектр проблематики, що вже не одне століття турбує суспільство, перебуває у фокусі уваги науковців.

Маємо також відзначити, що у згаданій вище серії «Ретророман» видавництва «Фоліо» вийшли друком вже дві книги П. Кралюка, які за назвою та об'ємом могли б бути романами, але за змістом і стилем оповіді не є ними. «Таємний агент Микола Гоголь, або Про що розповідає "Тарас Бульба"» (2021), «Справжній Федір Достоевський» (2022) – це нариси, в яких автор досліджує, висуває свої версії щодо творчості та перепетій в житті відомих письменників. Треба віддати належне П. Кралюку, який спирається на чимало фактів, до прикладу: «*Під час Першої світової війни, у 1915–1918 рр., Достоево окупували німці. А після неї, 1919 року, – поляки. Хоча під час українських визвольних змагань 1917–1921 рр. на терени*

Пінцини, у т. ч. Достоево, претендували українські державні утворення – Українська Народна Республіка й Українська держава гетьмана Павла Скоропадського» [9, с. 11]. Проте не з усіма версіями, що пропонує П. Кралюк, можна погодитися, а також обидвом книгам бракує ознак художності, які є обов'язковими для жанру роману. Не випадково перше видання «Таємного агента Миколи Гоголя» (2016) викликало неоднозначні відгуки критиків (П. Михед, Т. Петренко, М. Смотрицький).

Варто також звернути увагу й на те, що останнім часом П. Кралюк потужно працює над відновленням істинних «портретів», життєписів знакових постатей української історії. У серії «Великий науковий проект» вже вийшли його об'ємні дослідження «Богдан Хмельницький: легенда і людина» (2017), «Ярослав Мудрий» (2018), «Петро Конашевич-Сагайдачний – творець української нації?» (2019), «Григорій Сковорода. Портрет без ретуші» (2023). Ці книги не є романами, оскільки фактологічність, доказовість, системність є домінуючими в них, тому є науковими монографіями, та все ж вони вказують на важливість достовірних відомостей нашого минулого і водночас підкреслюють пошукову рису Петра Кралюка-письменника.

Висновки. Представлена у статті типологія великої прози Петра Кралюка є досить умовною. Окрім того, що кожен письменник має свій стиль письма, кожен окремий твір – це мистецьке явище, яке не завжди можна вписати до того чи іншого типу, різновиду з літературознавчого погляду. У романі часто вмонтовуються ознаки різних жанрів, і сучасний письменник демонструє свої експерименти, розкриваючи можливості жанру про минулі часи.

Таким чином, ретроромани П. Кралюка являють собою твори різної інтелектуальної та документальної ваги, які слабко структуруються в цілісність і єдність. Назва «ретророман», якою йменує твори П. Кралюка видавець, на нашу думку, є об'єднавчою дефініцією доробку письменника-дослідника в цілому, і це більшою мірою видавничий термін, а не літературознавчий у цій конкретній ситуації. Разом із тим, така видавнична рубрикація робить книги впізнаваними для певної частини сьогочасних читачів, які прагнуть розібратися у складних подіях вітчизняної історії за допомогою белетристики. Аналіз інших жанрів творчості П. Кралюка в контексті феномену «ретро» чи без нього – повісті, оповідання, нарису, тощо – може постати предметом наступних досліджень.

Список літератури:

1. Белаш І. «Віднайдення раю» П. Кралука: ідейно-художній аналіз історії прози в контексті сучасного літературного процесу. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1411/1/Belash_060712.pdf (дата звернення 28.05.24).
2. Іваничук Р. Мудрий історичний роман. Іваничук Р. *Чистий метал людського слова*. Харків : Фоліо, 2020. С. 400–403.
3. Колесник О. Історичний детектив та історія як детектив: до питання міжжанрового синтезу. *Наукові записки НаУКМА*. Історія і теорія культури. 2023. Т. 6. С. 39–44.
4. Кралуок П. Іван Котляревський: між імперією та Україною. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. 248 с.
5. Кралуок П., Красовицький О. Смерть у Берестові: детектив з часів Київської Русі. Харків : Фоліо, 2024. 351 с.
6. Кралуок П. Коли впало королівство Руське. Князь Данило Острозький. Харків: Фоліо, 2022. 224 с.
7. Кралуок П. Сильні та самотні. Роман. Київ : Ярославів Вал, 2011. 280 с.
8. Кралуок П. Справжній Мазепа. Харків: Фоліо, 2017. 219 с.
9. Кралуок П. Справжній Федір Достоєвський. Харків: Фоліо, 2022. 160 с.
10. Мізінкіна О. О. Український історичний роман ХХ століття: проблема трансформації правди. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2018. Вип. 26. С. 9–20.
11. Слабошпицький М. Принадний прецедент Петра Кралука. Кралуок П. *Каган і хохлята*. Повісті, оповідання. Київ : Ярославів Вал, 2019. С. 429–435.
12. Харлан О. Д. Жанр історичного детективу в сучасній європейській літературі: особливості функціонування. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2014. Вип. 3. С. 162–170.
13. Шаповалова Р. Стиль «ретро» в українській популярній музиці (на прикладі пісні «Верше» Квітки Цісик). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип/ 44. Т. 3. С. 78–83.
14. Шевченко Т. Номеносфера творів П. Кралука. *Interaction of philology, pedagogy, culture and history as a way of integrating learning: collective monograph / Perevorska O., Prihodko T., Kobziev I. – etc. International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2024. P. 463–472.*

Mizinkina O. O. GENRE OF THE RETRO NOVEL IN THE WORK OF PETER KRALYUK

The article analyzes the types of retro novels in the works of P. Kraljuk. It is emphasized that his work does not fit into any classifications of modern novels, historical ones in particular. The fact that the author's works belong to the "retro novel" format is largely a publishing initiative. Usually, retro novels as works of mass literature (A. Kokotyukha, I. Lobusova, G. Horytska) have nothing in common with the work of P. Kraljuk – a professional historian, cultural researcher, and educator. The legacy of this author is characterized by attention to facts, documentary sources, professional assessments, the artist himself positions his own work as popular science, which is characterized by "dotted monumentalism", "weakened academicism" with "orientation to a wide range of readers".

The article highlights four types of retro novels by P. Kraljuk: retro detectives (historical and intellectual detectives), retro portraits (romanized biographies, fictionalized biographies), retro-podica novels and retro-research novels, and outlines the leading features of these works. The artistic and historiographic principles in all the works of P. Kraljuk, if we talk about them as a collection, are indivisible. All works demonstrate the unity of aesthetic and documentary principles. However, it is specially emphasized that the artist does not seek to turn his novels into lectures on history: the academic way of thinking here gives way to artistic imagination, and the result is a unique creativity, interesting to both intellectuals and lovers of trivial writing. At the same time, the author is not afraid to place his own emphasis on certain events and famous figures. His view is often different from stereotypes, the weight of authorities is not fundamental for him. The article concludes that the name "retro novel" is a unifying definition of P. Kraljuk's legacy as a whole, and it is more of a publishing term, and not a literary term, if we talk about his work objectively. It is assumed that the publisher's classification of his books as "retro novel" makes them more recognizable to a certain part of the modern reader who seeks to understand the complex vicissitudes of Ukrainian history with the help of fiction.

Key words: retro novel, P. Kraljuk, genre, historical novel, detective story, biography, event, research.